

TE WHITI.

He maha o enei korero kaore matou e whakanae. Ehara kau a Te Whiti i te poropiti, a ki te mea ia he poropiti, he poropiti teka. Ko tana tino tikanga he whai mana motuhake.—ETIHA.

TE "PIPIWHARAUAO," te manū pīkauria atu ra enei kupu ruarua ki runga ki ena mawra hau haere ai, hei titiro iho hoki ma era hunga atu, ki nga hua o te takiwa ki au, mo te matenga o Te Whiti Oromongai—i hinga nui nei kei roto o Parihaka. Kaore hoki iririri patai tona hinganga, He rangatira he tangata nui kua hinga nei inānei i roto i a Iharaira. (II. Hamuera III. 38). He raogatira ia he ari hoki no nga tupuna, ko ia te upoko kai-whakahaere i nga tikanga o roto o Parihaka, ara ko raua tabi ko Tohu (kua riro noa atu ra tera ki te one-one i era atu maraua.) Tino kaha atu ana tangata ki te whakahaere i a raua tikanga ki waenganui o nga iwi o te motu nei. I mau tonu raua ki te Toka a nga kaumatua i whakapupuri iho ai ki a raua, a taea noatia te wa i wehe a tinana atu ai raua i waenganui o raua iwi ki te wahi ngaro. Ko te toka ara ko te mea i whai mai ai o nga tupuna i Iropi. I tera wa e kotahi ana te whakaaoro o te ao. I te wa ka tuhera te aataurangi wehe ana i reira nga iwi, haere ana mai i reira o tana tupuna ki te kimi i te toka i te tanga nā o tera. Kati ko te pakeha haere ana ki te tanga o te ra. Haere mai ana o tatou tupuna noho ake he moetea whiti mai he moana, noho ake he moetea whiti mai he moana a kitea rawa tia ake te toka ko te Ika-a-Maui. Rapu ake te Pakeha i tana i te tanga o te ra. Mau ake ana tana he tangaroa tūia ana ki uta ko te matauranga, kati ko raua ko te hunga i haere whera nana i kite te ki o te toka kati whiwhi ana ratou i nga hua o te toka ara nga matauranga. Kati whiti mai ana te iwi Pakeha i reira noho rawa ake i Niu Tirenī. I te wa ka tae mai ratou e pupuri noa iho ana tatou ki te toka nei (ara ko tatou kaumatua) e kimi ana kei hea ra te ki e tuhera ai, e kitea ai hoki nga rawa. Kati tuhera ana i te pakeha te toka a riro ana i a ratou nga whenua. Ko nga hua hoki ra era o te toka nei o Niu Tirenī i tirohia atu nei hei oranga mo tatou mo te iwi Maori. Kati ko te anga kau kei a tatou ko nga hua ia o te heki nei kua riro. Heoi tera pea te wa e haere mai nei e hoki ai ano nga pi ki tona raua. E hā ma ko ia nei ra te paepae tunga

o enei tangata o Tohu raua ko Te Whiti, ara ko te tatari i nga mea pirau kia ora i nga mea kawa kia reka.

A raua whakahaere whakamiharo atu ki te hunga whai whakaaoro, reka atu ki te hunga whai taringa, whakaputiputi ana ki te hunga whai kanohi. Kaore ranei he toitanga o te korari i tae mai ki te hunga whaitaringa? Ara ta raua poropititanga iho te kingi kia kore e tu. Ehara ranei i te puiputi ki te hunga whai kanohi ta raua merekara mo te pu repo i tu ki Parihaka? Ara ta raua tutakanga i te ngutu o te pu repo. He whakahaere ra enei kōtore e mohiotia ana tera e mana i nga whakaturupuranga o naianei.

TE WHITI.

I whānau ka Te Whiti ki Ngamotu e whātata atu ana ki Moturoa, i te tau 1823. Ko tona papa ko Tohu-Kakahi, he rangatira no Ngatiawa. Ko tona whāene ko Rangi-kawau, he tamahine na Te Whetu, he rangatira a Te Whetu no Tararaki. E toru nga ra o te matenga o tona papa o Tohu Kakahi, i te pakanga a Pukerangiora ka whānau mai a Te Whiti ki tenei ao. I te mea ka huaki te tatau, ka mabaki hoki te pakanga a Pukerangiora, maui ana i e tona whāene ki Wakamata. Kati whakahokia mai ana raua ki Tararaki nei: noho rawa ake i Oramatua, e whātata atu ana ki Pihaua. Wehe mai ana raua i riro noho rawa ake i Warea (nona i reira ko te pakanga tuatuhū). Wehe mai ana i Warea u rawa ake i te tauranga, ana i Parihaka.

WHAKAAKO RANGA.

I te mea ka rau te kau nga tau o Te Whiti, ka mau i he whakaaoko-ranga ma Riemann (Riemenschneider). He kuni mihingare no Tianana.

No tana kuni, ka oti mai i a ia te kaupapa o te matauranga o te Karaipiture nana nei i a whakaaoranga ki te matakopuni. Tona matauranga ki nga kupa o te Pukapuka Tapa, whakamiharo atu. Ana whakarite-riranga toi ana ki te taringa kopunui. Mehe mea ki te taggi tona reo he kupi whakarite ana ke. Ko tona matauranga ki te Paipera kei ranga ke ake o nga mimita Pakeha. Kaore matou e whakapono ki tenei, he mea tito kau nga whakamaoritanga a Te Whiti i nga Karaipiture.—ETIHA. Ko ana whakamarama-rawa i etahi rarangi o roto whakarāoa ana ki te korokoro o nga hunga Pakeha nana nei i whakararangi haere tenei mea te karaipiture. Ko te kupu a tetahi pakeha hauhanu, e ki ana, "Ki te whakaritea te raua matauranga ko Te Whiti, e hāra noho ia."